

134271420, 134271420

سلسله تک نگاشت های
الگوی اسلام ایران پیشرفت

تحلیل پیشینه عملیاتی و تجربیات (برنامه‌های)

اردیبهشت ۱۳۹۵

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ی عرصه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه	: صادقی‌شاهدانی، مهدی، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: تحلیل پیشینه عملیاتی و تجربیات (برنامه‌های) آمایش در کشورهای منتخب، نگارش مهدی صادقی‌شاهدانی.
مشخصات نشر	: تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت، ۱۳۹۵.
مشخصات فیزیکی	: ۱۶۲ ص.
فروست	: سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ ۶۷
شابک	: 978-600-7611-67-8
وضعیت فهرست‌نویسی	: چاپ
موضوع	: آمایش - زمین - مطالعات تطبیقی
موضوع	: Reclamation of land -- Comparative studies
شناخته افزوده	: مرکز الگو اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت
رده بندی کنگره	: ۲۳۰۹۵ : ۲۳۹
رده بندی دیویی	: ۳۰۷/۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۲۳۰۲۶۱

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت:
تحلیل پیشینه عملیاتی و تجربیات (برنامه‌های)
آمایش در کشورهای منتخب

نگارش: مهدی صادقی‌شاهدانی (دانشیار دانشکده اقتصاد دانشگاه امام صادق علیه السلام)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۱۱-۶۷-۸

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱۸۸۰۱۴۶۴۸ - ۰۲۱۸۸۶۳۴۰۰۸

www.olgou.ir

Email:olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل‌احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان شده در این تک‌نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیش‌گفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارک، گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرکز بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه جانبه و پایدار خواهد بود که مبتنی بر اسلامی و اقتضانات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تأسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار مجله‌ها، ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثار و به صورت تک نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید. تک نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه مبسوط است که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک نگاشت از نظر حجم و محتوا حد فاصل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات و کتاب منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزه‌ای است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان ارسال فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رساندند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

۹	چکیده
۱۱	مقدمه
۱۳	مفهوم و تعریف برنامه‌ریزی آمایش
۱۳	اصطلاحات: بازه‌های برنامه‌ریزی: برنامه جامع، برنامه اجرایی و پروژه
۱۳	انواع برنامه با تأکید بر جهت «سطوح مکانی»
۱۴	برنامه‌ریزی ملی
۱۴	برنامه‌ریزی منطقه‌ای
۱۵	برنامه‌ریزی آمایش (آمایش سرزمین): تعریف و مؤلفه‌های راهبردی
۱۵	رهیافت‌های برنامه‌ریزی فضا
۱۷	برنامه‌ریزی آمایش در کشورهای توسعه یافته
۱۹	برنامه‌ریزی آمایش در کشورهای در حال توسعه
۲۰	برنامه‌ریزی آمایش در بریتانیا
۲۱	انگیزه‌ها و علل برنامه‌ریزی آمایش در بریتانیا
۲۳	نظام برنامه‌ریزی فضایی
۲۵	نقش حکومت‌های محلی و مردم در تهیه و بررسی طرح‌ها
۲۶	ارزیابی نظام برنامه‌ریزی فضایی و مدیریت شهری
۲۸	ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش و منطقه‌ای بریتانیا
۳۰	برنامه‌ریزی آمایش در آمریکا
۳۰	موقعیت سرزمینی و تقسیم‌بندی مناطق آمریکا؛ مقدمه‌ای بر مزیت‌های منطقه‌ای و فضایی در این کشور
۳۲	ساختار حکومت در آمریکا (ساختار فدرالی و منطقه‌ای)
۳۳	مبانی برنامه‌ریزی آمایش در آمریکا

- ۳۴..... مراحل تکامل برنامه‌ریزی آمایش در آمریکا
- ۳۵..... سیاست‌های برنامه‌ریزی آمایش در آمریکا
- ۳۸..... ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش آمریکا
- ۳۸..... برنامه‌ریزی آمایش در فرانسه
- ۳۹..... سیر تاریخی برنامه‌ریزی آمایش در فرانسه
- ۴۱..... چارچوب قانونی حکومت‌های محلی و برنامه‌ریزی فضایی و شهری
- ۴۲..... طرح‌های برنامه‌ریزی فضایی و توسعه شهری در فرانسه
- ۴۴..... نقش حکومت‌های محلی
- ۴۵..... ارزیابی نظام برنامه‌ریزی منطقه‌ای و فضایی در فرانسه
- ۴۷..... ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش فرانسه
- ۴۸..... برنامه‌ریزی آمایش در آلمان
- ۵۰..... چارچوب قانونی حکومت‌های محلی و برنامه‌ریزی فضایی و توسعه شهری
- ۵۱..... ارزیابی نظام برنامه‌ریزی منطقه‌ای و فضایی در آلمان
- ۵۲..... ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش آلمان
- ۵۲..... برنامه‌ریزی آمایش در هلند
- ۵۳..... چارچوب قانونی حکومت‌های محلی و برنامه‌ریزی فضایی و شهری
- ۵۳..... نظام برنامه‌ریزی آمایش در هلند
- ۵۵..... نقش حکومت‌های محلی و مردم در تهیه و بررسی طرح‌ها
- ۵۶..... ارزیابی نظام برنامه‌ریزی منطقه‌ای و فضایی هلند
- ۵۸..... ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش هلند
- ۵۹..... برنامه‌ریزی آمایش در روسیه
- ۶۰..... اصول اساسی نظام برنامه‌ریزی فضایی روسیه
- ۶۲..... ابزارهای کلیدی برنامه‌ریزی منطقه‌ای و فضایی
- ۶۳..... سطوح نظام برنامه‌ریزی فضایی در روسیه
- ۶۸..... جمع‌بندی از نظام برنامه‌ریزی آمایش روسیه

۶۹	ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش روسیه
۷۲	برنامه‌ریزی آمایش در اسپانیا
۷۲	تقسیمات کشوری اسپانیا
۷۳	توصیف برنامه‌ریزی فضایی و شهری در اسپانیا
۷۴	برنامه‌ریزی در سطح ملی
۷۵	برنامه‌ریزی در سطح منطقه‌ای
۷۷	برنامه‌ریزی در سطح محلی
۸۲	نقش مشاوران در طرح‌های محلی
۸۲	قوانین جدید مطرح شده در خصوص برنامه‌ریزی فضایی و شهری
۸۵	جمع‌بندی از نظام برنامه‌ریزی آمایش اسپانیا
۸۶	ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش اسپانیا
۸۷	برنامه‌ریزی آمایش در پرتغال
۸۷	تقسیمات کشوری
۸۸	سیاست و حکومت پرتغال
۸۹	تاریخچه برنامه‌ریزی در کشور پرتغال
۹۲	سیستم برنامه‌ریزی فضایی در زمان حاضر
۹۳	سیستم مدیریت سرزمین
۹۸	فرآیند تهیه و تصویب طرح‌ها
۱۰۰	جمع‌بندی از نظام برنامه‌ریزی آمایش پرتغال
۱۰۱	ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش پرتغال
۱۰۲	برنامه‌ریزی آمایش در بلژیک
۱۰۳	ویژگی‌های عمومی کشور
۱۰۸	خلاصه‌ای از سیستم برنامه‌ریزی فضایی در بلژیک
۱۱۱	جمع‌بندی از نظام برنامه‌ریزی آمایش بلژیک
۱۱۳	برنامه‌ریزی آمایش در سوئیس

- ۱۱۴ چالش‌های موجود در توسعه فضایی کشور
- ۱۱۵ سابقه برنامه‌ریزی فضایی در سوئیس
- ۱۱۶ نظام برنامه‌ریزی فضایی در کشور سوئیس
- ۱۲۱ برنامه‌ریزی فضایی در سطح کانتون (منطقه‌ای)
- ۱۲۴ جمع‌بندی از نظام برنامه‌ریزی آمایش سوئیس
- ۱۲۵ ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش سوئیس
- ۱۲۵ برنامه‌ریزی آمایش در اتریش
- ۱۲۷ تقسیمات کشوری
- ۱۲۸ پیشینه برنامه‌ریزی فضایی در اتریش
- ۱۲۹ وظایف اصلی کنفدراسیون برنامه‌ریزی منطقه‌ای
- ۱۳۱ برنامه‌ریزی فضایی در یمن، مقایسه اروپایی
- ۱۳۲ قوانین برنامه‌ریزی فضایی اتریش
- ۱۳۷ جمع‌بندی از نظام برنامه‌ریزی آمایش اتریش
- ۱۳۸ ابعاد توجه به نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش اتریش
- ۱۳۹ مروری کوتاه بر برنامه‌ریزی آمایش در سوئد
- ۱۴۰ تاریخچه برنامه‌ریزی آمایش (آمایش سرزمین) در ایران
- ۱۴۰ سیر کلی تحول برنامه‌ریزی آمایش در ایران
- ۱۴۱ مرحله اول آمایش سرزمین در ایران
- ۱۴۲ مرحله دوم آمایش سرزمین در ایران
- ۱۴۳ مرحله سوم آمایش سرزمین در ایران
- ۱۴۴ لزوم توجه به ابعاد نیازهای انسان در برنامه‌ریزی آمایش ایران
- ۱۴۴ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری تحقیق
- ۱۵۵ منابع

چکیده

برنامه‌ریزی آمایش فرآیندی است جهت مشارکت مردم و مناطق در برنامه‌ریزی و فراهم آوردن موجبات آن از جهت انطباق با برنامه‌های کلان و ویژگی‌های منطقه‌ای. این برنامه‌ریزی تلفیقی است از برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی و توسعه فضایی جهت عمران هماهنگ در مناطق. برنامه‌ریزی آمایش کامل‌ترین نوع برنامه‌ریزی بوده و معمولاً در سه سطح ملی، منطقه‌ای و ناحیه‌ای با هدف تعادل بخشی میان سه عنصر اصلی «فضا، فعالیت و انسان» انجام می‌گیرد. دارای سه بعد برنامه‌ریزی اقتصادی، برنامه‌ریزی اجتماعی و برنامه‌ریزی آمایش (آمایش سرزمین) می‌باشد.

«برنامه‌ریزی آمایش» یا «آمایش سرزمین» بعد اصلی برنامه هر منطقه بر مبنای آمایش فضایی و لحاظ کردن دیگر ابعاد در آن ارایه می‌شود. از آنجا که برنامه‌ریزی آمایش با رویکردهای مختلفی در کشورهای جهان اجرا شده است، مطالعه این تجارب و نتایج آن دلالت‌های آشکاری جهت برنامه‌ریزی سرزمین و بومی مطابق با اقتضائات و شرایط مناطق ایران ارایه می‌کند. در این نوشتار با مروری بر این تجارب اصول حاکم بر برنامه‌ریزی آمایش در کشورهای مختلف را بیان می‌کنیم. همچنین از آنجا که از میان ابعاد سه گانه آمایش «جایگاه و منزلت انسان و نیازهای او» محور برنامه‌ریزی است، در این بررسی نگاه ویژه به ملاحظات ابعاد نیازهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، روانی و... انسان در برنامه‌های آمایش را پیگیری می‌کنیم.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی آمایش، آمایش سرزمین، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، طرح ریزی کالبدی

مقدمه

برنامه‌ریزی منطقه‌ای^۱ فرآیندی است جهت مشارکت مردم و مناطق در برنامه‌ریزی^۲ و فراهم آوردن موجبات برنامه‌ریزی از جهت انطباق با برنامه‌های کلان^۳ و ویژگی‌های منطقه‌ای. این برنامه‌ریزی تلفیقی است از برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی و توسعه فضایی جهت عمران هماهنگ در مناطق. برنامه‌ریزی آمایش کامل‌ترین نوع برنامه‌ریزی بوده و معمولاً در سه سطح ملی، منطقه‌ای و ناحیه‌ای با هدف تعادل بخشی میان سه عنصر اصلی «فضا، فعالیت و انسان» انجام می‌گیرد. دارای سه بعد برنامه‌ریزی اقتصادی، برنامه‌ریزی اجتماعی و برنامه‌ریزی آمایش می‌باشد. برنامه‌ریزی آمایش به دو نوع برنامه‌ریزی درون منطقه‌ای و میان منطقه‌ای تقسیم می‌شود.

در برنامه‌ریزی درون منطقه‌ای، هدف تعادل بخشی درون می‌باشد و در بیان سه عنصر فضا، فعالیت^۴ و انسان، اولویت را به فضا می‌دهد. این نوع برنامه‌ریزی در سطح حوزه نفوذ یک شهر یا روستا، شهرستان یا استان عمل می‌کند. هدف اصلی این برنامه‌ریزی، «دستیابی به رابطه قابل قبول میان مردم، فضا و فعالیت و محیط در داخل منطقه است».

در برنامه‌ریزی میان منطقه‌ای، هدف ایجاد عدم تعادل بوده که منجر به ایجاد انگیزه و در نتیجه حرکت به سوی توسعه خواهد شد. در این نوع برنامه‌ریزی، سه عنصر فضا، فعالیت و انسان اولویت را به فعالیت می‌دهد. هدف اصلی این برنامه‌ریزی، بیشتر اقتصادی بوده و سعی در تنظیم رابطه منطقی میان انسان و مشاغل دارد.

دلایل کاربرد برنامه‌ریزی آمایش نیز به شرح ذیل می‌باشد: ۱- هماهنگی مکانی و منطقه‌ای. ۲- ایجاد تعادل فضایی. ۳- جلوگیری از رشد بی‌رویه شهر. ۴- تریع متناسب خدمات. ۵- بازسازی مناطق جنگ زده. ۶- تبدیل نظام تصمیم‌گیری متمرکز به نظام

1. Regional planning

2. Planning

3. Macro-plans

4. Space

5. Activity

6. Human

تصمیم گیری غیرمتمرکز.

برنامه ریزی آمایش میان رشته‌ای بوده و ماهیتی چهارگانه دارد که شامل اقتصاد، جغرافیا، برنامه ریزی شهری و نظریه‌های مکانی می‌باشد. فلسفه نیز همراه و همگام با برنامه ریزی بوده و از آن به عنوان «خرد برنامه» یاد می‌شود. موضوع برنامه ریزی آمایش فضا و نیروهای مؤثر در تغییرات فضایی است و نقش اصلی آن برخورد مستقیم با مسایل عملکردی سطوح منطقه‌ای است.

از این به «برنامه ریزی آمایش»^۱ یا «آمایش سرزمین»^۲ بعد اصلی برنامه ریزی منطقه‌ای است. به در حقیقت برنامه هر منطقه بر مبنای آمایش فضایی و لحاظ کردن دیگر ابعاد در آن ارایه می‌شود. در ادامه با اشاره به بستر تئوریک این مفهوم و بیانی علمی، به تاریخچه برنامه ریزی آمایش، سیر تطور مفهومی می‌پردازیم. در ادامه به مقصود اصلی این نوشتار یعنی تجارب برنامه ریزی آمایش می‌رسیم و با ذکر ویژگی‌ها و مختصات مطالعات موردی مزبور تجارب موجود را بررسی می‌کنیم. این تجارب می‌تواند دلالت‌هایی راهگشا برای برنامه ریزی آمایش در ایران باشد. در پایان با استفاده از تجربیات کشورها و مناطق مختلف به ارایه رهنمودهایی برای برنامه ریزان منطقه‌ای و فضایی در ایران خواهیم پرداخت.

به طور کلی در این نوشتار پاسخ به سؤالاتی از این سنخ مدنظر خواهد بود: اینکه آیا کشورهای منتخب در اجرای این برنامه ریزی موفق بوده‌اند؟ بکارگیری چه اصول و روش‌هایی موجب موفقیت در اجرای برنامه‌ها شده است؟ این کشورها برای عملی کردن برنامه‌های چه سیاست‌هایی را در پیش گرفته‌اند؟ در هر کشور کدام سطح برنامه ریزی بیشتر مورد توجه بوده است؟

لازم به ذکر است که با توجه به اهمیت مباحث فرهنگی، جامعه‌شناختی، مردم‌شناختی و انسان‌شناختی، به ویژه توجه به اقتضائات و نیازهای روحی و جسمی «انسان» در مطالعات اخیر آمایش سرزمین، در این نوشتار سعی می‌کنیم تا با برجسته کردن این ملاحظات در مطالعات آمایشی دلالت‌های روشنی را جهت برنامه ریزی آمایش در ایران ارایه کنیم.